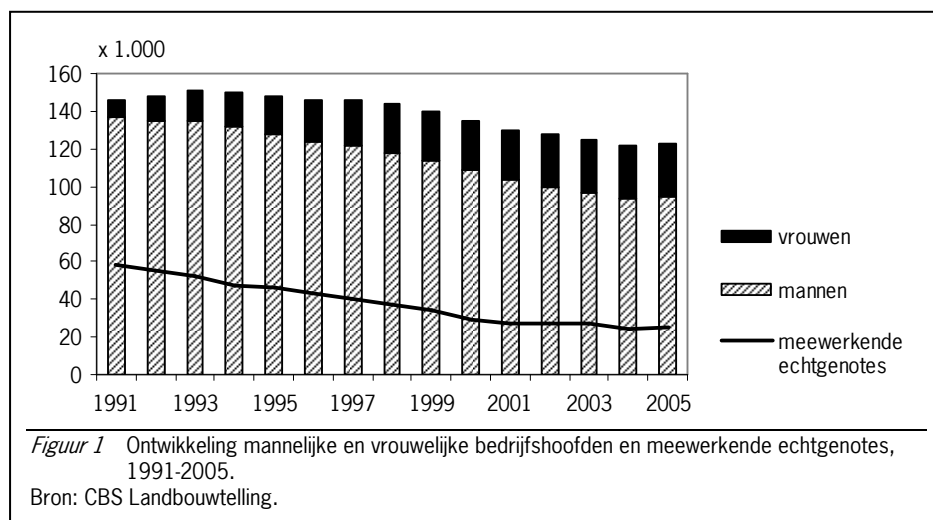

BEDRIJF ZOEKT VROUW: ONDERNEEMSTERS IN DE AGRARISCHE SECTOR*Katrin Oltmer, Karel van Bommel en Nico Polman*

Dat vrouwen een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het inkomen van het agrarische gezin is geen nieuws. Ze werken mee op het bedrijf zelf, zij het in de agrarische tak of als drijvende kracht achter verbredingsactiviteiten van veelal verzorgend karakter, zoals zorglandbouw, kinderopvang of recreatie. Daarnaast kunnen zij middels werk in loondienst inkomen van buiten het bedrijf genereren. Maar hoe staat het met vrouwen die als bedrijfshoofd (mede)verantwoordelijkheid dragen voor het gehele agrarische bedrijf? Het aantal vrouwelijke bedrijfshoofden is in de afgelopen jaren flink gestegen, mede als gevolg van de invoering van man-vrouwmaatschappen. Door een wijziging in de vraagstelling van de Landbouwtelling, rapporteren de statistieken sinds 2006 weer echter beduidend lagere aantallen.

Man-vrouwmaatschappen

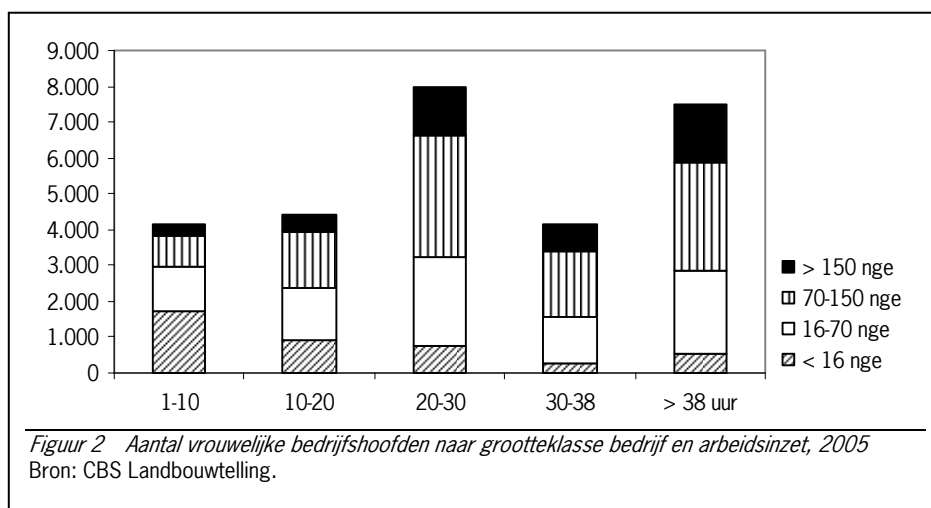
In de periode 1991-2005 is het aandeel vrouwelijke bedrijfshoofden in het totaal aantal bedrijfshoofden gestegen van 6 naar 23%. In dezelfde periode is het totale aantal bedrijfshoofden met circa 16% gedaald tot ruim 122.500. Daarvan zijn er 94.500 man en 28.000 vrouw. Gelijktijdig met deze ontwikkeling neemt het aantal meewerkende echtgenotes af (figuur 1). Deze ontwikkeling is deels veroorzaakt doordat veel agrarische bedrijven in deze periode hun ondernemingsvorm hebben veranderd naar man-vrouwmaatschappen. In 1990 zijn een aantal fiscale nadelen verbonden aan de oprichting van zo'n maatschap vervallen. Fiscale voordelen van deze ondernemingsvorm zijn onder andere investeringsaftrek, winstverdeling, (extra) zelfstandigenaftrek en fiscale oudedagsreserve.

Bij een maatschap zijn gemiddeld 2,8 ondernemers betrokken, waarvan 30% vrouw. Gemiddeld is er dus op ieder maatschap één vrouwelijke ondernemer aanwezig. Het betreft vaak man-vrouwmaatschappen, samen met een zoon. Dit blijkt uit het feit dat na voltooiing van de overname het percentage vrouwelijke bedrijfshoofden sterk daalt tot nog maar 15%. Met ingang van 2008 verdwijnt trouwens de maatschap als ondernemingsvorm naar aller waarschijnlijkheid. Daarvoor in de plaats komt de stille vennootschap. Deze verandering is vooral van belang in verband met aansprakelijkheidstellingen. Bij bedrijven die niet een maatschap als ondernemingsvorm hebben gekozen, gaat het bedrijf bij overdracht in 30% van de gevallen over aan een vrouw. Meer dan de helft van deze nieuwe bedrijfshoofden is wel 50 jaar of ouder. Meestal gaat het hierbij om echtgenotes die het bedrijfshoofdschap na overlijden van de man hebben overgenomen. Van de ondernemers die het bedrijf voor hun 25ste levensjaar hebben overgenomen, is trouwens een kwart van het vrouwelijke geslacht.

Arbeidsinzet

Bijna 30% van de ondernemers werkt met meer dan 38 uur per week voltijds op het bedrijf, tegenover 65% bij de mannen. Nog eens 30% geeft aan om tussen de 20 en 30 uur per week mee te werken op het bedrijf. Bij de mannen is dat slechts 9%. De meeste vrouwen zijn hoofd van een bedrijf met een omvang tussen de 70 en 150 nge (figuur 2). De meeste ondernemers werken op intensieve veehouderij bedrijven (circa 31%), al zijn de verschillen betreffende het bedrijfstype niet erg groot. Met circa 25% is het percentage bij de akkerbouw en de glastuinbouw het laagst. Om te voorkomen dat het oprichten van een man-vrouwmaatschap alleen gebruikt wordt voor het behalen van de fiscale voordelen, geldt een urencriterium waarbij elk maatschaplid minstens 1.225 uren per jaar werkzaam moet zijn voor het bedrijf. Per week betekent dit een gemiddelde arbeidsinzet van ruim 23 uur (niet rekening houdend met vakantieweken). Dertig procent van de vrouwelijke bedrijfshoofden, zo'n 8.500, voldoet niet aan dit criterium, met name op de kleinere bedrijven met minder dan 70 nge (figuur 2). Wordt het urencriterium niet gehaald, dan verliest de 'meewerkende ondernemer' het recht op een aantal fiscale voordelen, zoals de zelfstandigenaftrek, de opbouw van de fiscale oudedagsreserve en de investeringsaftrek. De winstverdeling blijft echter bestaan, ook als niet wordt voldaan aan het urencriterium.

Vraagstelling gewijzigd

Sinds 2006 vraagt het CBS in de Landbouwtelling nog maar naar één bedrijfshoofd, ook bij ondernemingen met meerdere bedrijfshoofden, zoals maatschappen of VOF's. Het bedrijfshoofd is in dat geval de persoon met de grootste zakelijke en bedrijfsmatige verantwoordelijkheid. Hebben de personen in een maatschap evenveel verantwoordelijkheid, dan wordt het bedrijfshoofdschap toegewezen aan de oudste. Door deze wijziging is het niet verwonderlijk dat de statistieken in de Landbouwtelling beduidend lagere aantallen vrouwelijke bedrijfshoofden rapporteren dan in de voorheengaande jaren. Zo staan er vorig jaar gemiddeld over heel Nederland nog maar ruim 4.000 vrouwelijke bedrijfshoofden geregistreerd, 6% van alle bedrijfshoofden. Het aantal meewerkende echtgenotes valt in 2006 echter weer hoger uit dan in eerdere jaren (tabel 1). In Limburg, Zeeland, Overijssel en Gelderland ligt het aandeel vrouwelijke bedrijfshoofden met rond de 6,5% trouwens het hoogst, in Flevoland met minder dan 2,5% het laagst. Algemeen zijn vrouwelijk arbeidskrachten in de landbouw met een aandeel van 35% wel van groot belang. Bijna 50% daarvan is meewerkend echtgenote. Dertig procent is als niet-gezinsarbeidskracht werkzaam, vooral in de tuinbouw. Op de bedrijven zonder arbeidskrachten van buiten het gezin leveren naast de echtgenote ook vaak nog moeder, dochters of zussen van de ondernemer een bijdrage in de werkzaamheden.

Tabel 1 *Vrouwelijke arbeidskrachten op landbouwbedrijven, totaal en aandeel (%) in alle arbeidskrachten, 2006*

	Totaal	Aandeel in alle arbeidskrachten in de landbouw (%)	Aandeel in alle vrouwelijke arbeidskrachten (%)
Gezinsarbeidskracht	56.092	35,9	70,7
w.v. Bedrijfshoofd	4.169	5,5	5,3
Echtgenote	39.334	96,6	49,6
Meewerkende familie	12.589	31,7	15,9
Niet-gezinsarbeid	23.258	34,1	29,3
w.v. Bedrijfsleider	166	4,3	0,2
Overig	23.092	35,9	29,1
Totaal	79.350	35	100

Bron: CBS-Landbouwtelling.

Landelijk versus stedelijk gebied

Kijkend naar het ondernemerschap van plattelandsvrouwen in het algemeen en niet alleen naar de agrarische sector, kan gezegd worden dat vrouwen op het platteland net zo ondernemend zijn als vrouwen in stedelijke gebieden. Zo lag de nettoarbeidsparticipatie door vrouwen als zelfstandige ondernemer op het platteland, de verstedelijkte en sterk verstedelijkte gebieden in 2006 overal rond de 5%, waarmee de verschillen gemeten in procentpunten tussen de gebieden gering zijn. De nettoarbeidsparticipatie door vrouwen in loondienst lag in 2006 op het platteland bij 49%. In de verstedelijkte en sterk verstedelijkte gebieden was dat ruim 51%. Voor mannen op het platteland lag de netto arbeidsparticipatie in loondienst en als zelfstandigen op respectievelijk 62% en 11%.

Toekomstige agrarische ondernemers

Het kabinet wil meer kansen creëren voor vrouwen op de arbeidsmarkt. Een van de hoofddoelstelling van het emancipatiebeleid is het verhogen van de arbeidsparticipatie van vrouwen in personen en in uren. Ook wordt het vrouwelijke ondernemerschap gestimuleerd. Om een beeld te krijgen van de toekomst van het vrouwelijke agrarische ondernemerschap, moet worden gekeken naar de ontwikkelingen in het agrarisch onderwijs. Komen er steeds meer vrouwen in het agrarisch onderwijs met de ambitie om het ouderlijke (of een ander) bedrijf over te nemen? En, zijn de ideeën over ondernemerschap van vrouwelijke opvolgers vergelijkbaar met die van hun mannelijke collega's of hebben zij andere ambities als het gaat om de ontwikkeling van het bedrijf? Daarnaast is het belangrijk om te achterhalen of er obstakels zijn waardoor vrouwen met een agrarische ambitie uiteindelijk toch niet kiezen voor een loopbaan als boer.

Meer informatie:

Rapport *Regionale verschillen in arbeidsparticipatie van vrouwen; Een integrale analyse van ondernemerschap en werken in loondienst* (verschijnt binnekort)

Rapport 2.07.13 *Dynamiek in bedrijven*